

**IMPLEMENTACIJA EFIKASNE I ISPLATIVE INTERVENCIJE
ZA PACIJENTE SA PSIHOTIČINM POREMEĆAJIMA U
ZEMLJAMA JUGOISTOČNE EVROPE SA NISKIM I
SREDNJIM PRIHODIMA
(IMPULSE Studija - 779334)**

Početni paket za kliničare

Februar, 2019

KONTAKT DETALJI NACIONALNOG ISTRAŽIVAČKOG TIMA

ZEMLJA: MONTENEGRO

GLAVNI ISTRAŽIVAČ (IME I KONTAKT): Dr Lidija Injac Stevović, injacl19@gmail.com

ISTRAŽIVAČI (IMENA I KONTAKTI): Tamara Radojičić, tamararadojicic11@gmail.com

Selman Repišti, selman9r@yahoo.com

Sadržaj

1.	Ključne napomene	3
2.	Tehnički vodič za korišćenje DIALOG+ aplikacija	4
	Preuzimanje DIALOG aplikacije na Android tabletu:	4
3.	Često postavljana pitanja u vezi sa DIALOG+	6
	Ocjenjivanje DIALOG+ Skale – Često postavljana pitanja	6
	Biranje ekrana – Često postavljana pitanja.....	6
	Ekran za Diskusiju – Često postavljana pitanja	7
	Resetovanje lozinke – Često postavljana pitanja.....	8
4.	PowerPoint slajdovi sa obuke	9
5.	Primjeri slučaja i linkovi za video obuke	14
6.	Tabela brzih aktivnosti iz Strategije Implementacije	16
	Tabela 1. Vodič za donosiocce odluka (policy-makers) i menadžere usluga koji implementiraju DIALOG+	16
	Tabela 2. Vodič za kliničare koji uvode DIALOG+ pacijentima	17
	Tabela 3. Vodič za kliničare da pomognu pacijentima da koriste DIALOG+	18
	Tabela 4. Vodič za njegovatelje i članove porodice koji su uključeni u DIALOG+	18
7.	Dodatni materijali koji pomažu u aktivnostima	20
	Predložena literatura za donosiocce odluka (policy-makers), menadžere usluga i kliničare	20
	Primjer tehničkih instrukcija da prikačite uz tablet	21
	Primjeri podsjetnika šta su kliničari radili na obukama	22
	Primjer citata drugih pozitivnih iskustava pacijenata sa DIALOG+	23
	Spisak aktivnosti u vezi sa zaposlenjem	24
	Spisak aktivnosti u vezi sa zaposlenjem:	24
	Literatura	25

1. KLJUČNE NAPOMENE

1. Kliničari bi trebalo da pregledaju aktivnosti koje su dogovorene u prethodnoj sesiji (počev od druge sesije).
2. Pacijenti bi trebalo da ocjenjuju svoje zadovoljstvo u svih 11 domena.
3. Kliničari bi trebalo da pitaju da li je potrebna dodatna pomoć u svih 11 domena.
4. Kliničari bi trebalo da uporede neke ocjene domena sa ocjena iz prethodnih sesija.
5. Kliničari bi trebalo da koriste pozitivan pristup, ili da skrenu pacijentovu pažnju na poboljšane ocjene zadovoljstva u nekim domenima, kako bi se podstakla diskusija o tome šta je valjalo.
6. Kliničari i pacijenti bi trebalo da zajedno izaberu bar jedan domen da pregledaju na prvoj sesiji ili manje od tri u narednim sesijama.
7. Kliničari i pacijenti bi trebalo da diskutuju ocjene i šta funkcioniše dobro u izabranom domenu. .
8. Kliničari i pacijenti vi trebalo da diskutuju ili da nadju najbolji scenario u domenima i da razmisle koja su to mala, značajna poboljšanja za trenutnu situaciju u izabranom domenu.
9. Kliničari bi trebalo da ohrabre pacijente da razmotre moguće aktivnosti koje bi mogle da preduzmu bilo koja od tri strane (pacijent lično, kliničar ili usluga, ostali ljudi) kako bi se postigla promjena koja je željena u datom domenu.
10. Kliničari i pacijenti bi trebalo da se slože o aktivnostima koje se preduzimaju i ko ih preduzima u izabranom domenu.
11. Kliničari bi trebalo da idu kroz sva 4 koraka Pristupa kako je i naznačeno u uputstvu za izabrani domen.
12. Kliničari bi trebalo da rezimiraju i zabilježe kratko i jasno definisane aktivnosti koje su dogovorene prije kraja sesije.
13. Kliničari i pacijenti bi trebalo da dijele tablet većinu vremena.

2. Tehnički vodič za korišćenje DIALOG+ aplikacija

DIALOG+: Pokretanje

Preuzimanje DIALOG aplikacije na Android tabletu:

1) **Idite na Google Play Store i Pretraga.**

Postoji puno aplikacija koje sadrže DIALOG, potražite onak koji je razvio Damibu Ltd, ili direktno ukucajte u pretragu 'DIALOG Damibu'.

2) **ODABERITE DIALOG aplikaciju koja ima za kreatora 'Damibu' (plavi logo sa bijelim oblakom)**

3) **Kliknite „Instaliraj“**

4) Aplikacija će se preuzeti i pojaviće se dugme „otvoriti“. Kliknite na „Otvoriti“.

5) Preusmjerićete se na aplikaciju i daće Vam opciju da **BIRATE jezik.**

Ukoliko se ovo ne dogodi, provjerite da li je jezik Vašeg uređja podešen na Vaš maternji jezik: ovo se podešava u „Podešavanjima“ Vašeg uređaja.

Sada, svaki put kada budete pristupali DIALOG+ trebalo bi da bude na Vašem maternjem jeziku.

6) Nakon toga ćete biti preusmjereni da **KREIRATE Nalog.**

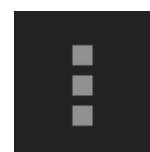
Ovo zahtijeva validnu email adresu i lozinku koja mora da uključuje: preko 6 kraktera, broj, malo slovo, veliko slovo, simbol i bez razmaka. Simbol # se ne prihvata.

Molimo da se postarate da kada kucate email adresu ne kucate razmak na kraju. Kliknite „Enter“

Ukoliko tablet mora da se dijeli, onda se postarajte da lozinku znaju svi kliničari kojima će biti neophodan.

7) U ovoj fazi postarajte se da su važne stavke DIALOG+ aplikacije su uključene.

Možete da uključite ove osobine, bilo kada, tako što ćete otići na glavni ekran/zaslone DIALOG+ aplikacije, naći ćete 'Opadajući Meni' u gornjem desnom uglu ekrana, kliknite 'Podešavanja' i postarajte

'Collapse Menu' button

se da 'DIALOG+' i 'Dodatna pomoć' su UKLJUČENI. Ukoliko su označene plavom, to znači da su uključena odnosno ON.

- 8) Sada možete da dodate - **ADD pacijente** i započnete - **START sesije** DIALOG+.

Dugme 'Dodati' u gornjem desnom uglu ekrana bi trebalo pritisnuti kako bi se dodao novi pacijent u sistem.

Na glavnom DIALOG+ Aplikacija ekranu, može biti lista pacijenata koja je prethodno dodata.

Nakon što ste dodali pacijenta, za svaku narednu sesiju sa istim pacijentom, molim Vas da kliknete na njihovo ime pod dijelom „Sastanci“ koja se nalazi na glavnoj stranici aplikacije. Nakon toga kliknite „Nova sesija“.

- 9) Kako biste obezbijedili da se tablet sam ne zaključava tokom sesije, molimo da **PODESITE** Vaše auto zaključavanje na „Nikad“ u Postavkama Vašeg tableta.

3. Često postavljana pitanja u vezi sa DIALOG+

Ocjenjivanje DIALOG+ Skale – Često postavljana pitanja

1. Ocijenio/la sam skalu za jednu od stvari, ali mi ne dozvoljava da nastavim.

Aplikacija neće dozvoliti da nastavite na sledeće pitanje sve dok se ne odgovori na pitanje „Da li je potrebno više pomoći u ovom dijelu“. Jednostavno kliknite Da ili Ne pod ovim pitanjem kako biste nastavili sa ocjenjivanjem.

2. Vrijednosti na skali npr U potpunosti nezadovoljan/na se ne pojavljuju na ekranu. Pacijent nije siguran šta brojevi znače.

Oznake vrijednosti, odnosno potpuno nezadovoljan, u sredini, veoma zadovoljan itd, samo se pojavljuju u landscape modu. Okretanjem tableta za 90 stepeni i stavljanje tableta u landscape mode, vrijednosti se automatski pojavljuju. S toga je preporučljivo da se prvih nekoliko sesija DIALOG skala popunjava u landscape modu dok pacijent ne postane upoznat sa skalom i njenim vrijednostima.

Dodatno, molimo da se postarate da funkcija rotiranja ekrana Vašeg tableta nije zaključana. Kako ćete to odraditi zavisi od modela tableta koji koristite.

3. Tekst je premali; pacijent ne može da vidi skalu.

Veličina teksta unutar DIALOG+ aplikacije može biti prilagodjena mijenjanjem glavnih postavki samog tableta. Kako ćete ovo uraditi zavisi samo od modela tableta.

Biranje ekrana – Često postavljana pitanja

1. Kada pokušam da izaberem temu za dalju diskusiju, aplikacija me vrati nazad na „Pregled“

Da biste izabrali sledeći domen za buduću diskusiju (i da primijenite Pristup 4 koraka) morate da selektujete samo pitanje. Kada ulazite u „Odaberite“, pitanja se pretvaraju u dugmad (plave boje). Kliničar može sada da odabere pitanja koja su on i pacijent odlučili da dalje diskutuju, koja su naznačili, postavljajući „agendu“ kao podsjetnik za naredni sastanak.

Ukoliko se bilo šta osim dugmeta pritisne, na primjer ukoliko pritisnete na skalu, onda će aplikacija automatski da Vas vrati na Pregled ekran. Ukoliko se ovo ponovo dogodi, onda Vas molim podjite do „Odaberi“ ekrana ponovo i pritisnite pitanje koje zahtjeva dalju diskusiju.

2. Funkcija poredjenja ne radi, samo trenutne ocjene (plave linije) se pojavljuju. Plave linije na Izaberi ekranu pokazuju ocjene koje su date od strane pacijenta na tekućoj sesiji. Ukoliko se ne pojavljuju narandžaste linije, nakon odabira prostora duž vrha ekrana sa prethodnim datumima procjene, onda je vjerovatno da te ocjene nijesu date za konkretna pitanja u prošlosti.

Ekran za Diskusiju – Često postavljana pitanja

1. Izabrao/la sam tri pitanja da diskutujem dalje, ali samo se jedno pojavljuje. Kada je više od jednog pitanja odabrano za dalju diskusiju onda pristup 4 koraka mora da bude primijenjen na svakog od njih ponaosob. Povlačeći desno na Ekranu „Diskusija“, kliničar će moći da predje kroz selektovana pitanja kako bi vidio adekvatnu satisfakciju koja je ocijenjena na vrhu ekrana.

2. Kada unosim „aktivnosti“ da li ih dodajem pojedinačno ili sve odjednom? Ovo je stvar ličnog izbora, i kliničar može da odluči da li će pojedinačno svaku aktivnost unijeti ili sve zajedno.

3. Za šta dugmad ‘i’ na desnoj strani ekrana služe?

‘i’ dugmad, kada se jednom pritisnu, omogućuju kliničaru da vidi prošireno objašnjenje šta vi trebalo da radi na vakom 4 koraka. Ovo objašnjenje je kopirano direktno iz DIALOG priručnika i daje primjer pitanja koja kliničari koriste kako bi izvukli informacije i ideje od pacijenata. Pristiskom na dugme povratak nazad, vratićete se na Ekran Diskusije.

4. Pacijent je ocijenio jedno od pitanja sa 1 („u potpunosti nezadovoljan“) s toga ne mogu da pitam „Zašto ova ocjena a ne niža?“, na koraku 1 of 4 – program pristup he patient has rated one of the items a 1 (*‘totally dissatisfied’*), therefore I cannot ask

Značajan dio terapije fokusirane na rješenje je da se identifikuju i iskoriste resursi ili strategije koje pacijent trenutno koristi, možda i da ne zna i u različitim domenima življenja, a koji mogu da se iskoriste da se poveća zadovoljstvo unutar domena i uz diskusiju. Pitanjem „zašto ova ocjena a ne niža“ Vi pokušavate da da dodjete do pacijenta kako bi razumio da satisfakcija može biti i gora, i da postoje stvari koje trenutno funkcionišu.

Ukoliko pacijent ocijeni nešto 1 („u potpunosti nezadovoljan/na) onda kliničar , može da nadje za shodno da istakne da mora da postoji motivacija kako bi se unaprijedilo ono što se dogovara na sastanku te da su tu da bi razgovarali o mentalnom zdravlju sa stručnjakom.

5. Završio/la sam Pristup 4 koraka za sva pitanja koja su odabrana i postavljene aktivnosti u aplikaciji. Šta sada da radim?

Kada ativnosti stavite u aplikaciju, kliničar mora da pritisne „Nazad“ na tabletu kako bi se vratio nazad jedan korak (ovo je hardware dugme a ne dugme na ekranu aplikacije).

Resetovanje lozinke – Često postavljana pitanja

1. Ne primam nikakv email kada pokušavam da resetujem moju šifru

Molimo postarajte se da je Vaš tablet konektovan preko inerneta kada pokušavate da resetujete lozinku.

4. PowerPoint slajdovi sa obuke

<p>1</p> <p style="text-align: center;">DIALOG+ Trening</p>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
<p>2</p> <p style="text-align: center;">Kontekst</p> <ul style="list-style-type: none"> • 25,000 pacijenata se trenutno liječi na sekundarnom nivou zaštite mentalnog zdravlja • Regularni sastanci sa kliničarima – razgovor, praćenje simptoma i upućivanje na specijalizovane tretmane • Radikalna promjena kako bi sastanci bili terapeutski učinkovitiji 	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
<p>3</p> <p style="text-align: center;">DIALOG – pitanja</p> <ul style="list-style-type: none"> • “Koliko ste zadovoljni Vašim...” mentalnim zdravljem fizičkim zdravljem zaposlenjem smještajem slobodnim aktivnostima partnerom/porodicom ličnom sigurnošću prijateljstvima lijekovima praktičnom pomoći koju dobijate sastancima • Pacijenti procjenjuju svaku stavku (domen, područje života) od 1 (potpuno nezadovoljan) do 7 (potpuno zadovoljan) • Nakon toga, kliničar pita: ‘Da li Vam je potrebno više pomoći u ovom polju?’ 	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

4

DIALOG – pitanja

Definicije domena:	
Mentalno zdravlje	Simptom, emocionalno stanje, strategije suočavanja sa stresom, nagostanje
Fizičko zdravlje	Održavanje zdravlja, ishrana, fizičke aktivnosti
Zaposlenje	Employment/unemployment status, seeking work
Smjelost	Vrsta i kvalitet smjelosti
Slobodna aktivnost	Biranele sretne, hobiji, druge aktivnosti koje se isporevne nakon slobodnog vremena
Partner/porodica	Odnos sa partnerom/članovima porodice
Prijateljstva	Odnos sa prijateljima
Lična sigurnost	Osjećaj za samopovjerenje i povjerenje od strane drugih
Terapija (i)kojevrata	Da li ljudi dijele, koliko se pacijent pridržava terapije, uspostave
Praktičan pomoz	Resursi koji su pacijentu dostupni kao podrška i pomoć u izvještavanju aktivnosti između susreta sa kliničarima
Sastanci	Sastanci sa kliničarima

5

DIALOG – studija

- Randomizirana kontrolisana studija
- >500 pacijenata sa psihozom u 6 Evropskih zemalja
- U prosjeku primjenjivan 4 puta tokom 12 mjeseci
- - poboljšana kvaliteta života
- - povećano zadovoljstvo tretmanom
- - manje neispunjenih potreba
- Mala veličina efekta

6

DIALOG+

- Istraživanje kvaliteta života
- Akcenat na komunikaciju fokusiranu na pacijenta
- Upotreba tehnologije
- Terapija usmjerena na rješenje

7

8

<p>9</p> 	
<p>10</p> 	
<p>11</p> 	
<p>12</p> 	
<p>13</p> <p style="text-align: center;">DIALOG+ studija</p> <ul style="list-style-type: none"> • Klaster randomizirana kontrolisana studija • 40 kliničara sa 180 pacijenata • DIALOG+ nasuprot aktivnoj kontroli • Šestomjesečni period intervencije • Ishodi se procjenjuju na početku (<i>baseline</i>), 3. mjeseca, 6. mjeseca i 12. mjeseca 	

	<hr/> <hr/>
<p>14</p> <p style="text-align: center;">Rezultati</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bolji kvalitet života • Veličina efekta je bar onolika kolika je za KBT • Niži nivo opštih simptoma • Bolja objektivna socijalna situacija nakon godinu dana • Ušteda troškova na godišnjem nivou 	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
<p>15</p> <p style="text-align: center;">Iskustva pacijenata</p> <p><i>"Pitanja... natjerala su me da promislím o svom životu... Nikada se nisam bavio nekim od ovih tema sa kojima sam se susreo u [DIALOG+]."</i></p> <p><i>"Počinjete da se poboljšavate zato što ste sada toga svjesni... Natjeralo me da shvatim šta sam trebao/la da radim."</i></p> <p><i>"[DIALOG+ bio je] strukturisaniji, profesionalniji, fokusiraniji... Urađene su konstruktivne stvari u vezi sa izvjesnim temama."</i></p>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
<p>16</p> <p style="text-align: center;">Iskustvo kliničara</p> <p><i>"Bilo je strukturisano, lako za njih da prate ono o čemu smo govorili."</i></p> <p><i>"Dobio sam puno više informacija od njega."</i></p> <p><i>"Po meni, ovo je oruđe koje je za 10 godina mog kliničkog iskustva bilo najviše osnažujuće. Do sada... To je definitivno promijenilo naš terapijski odnos... Do kraja on je zaista bio u stanju da preuzme kontrolu nad brigom o sebi."</i></p>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
<p>17</p> <p style="text-align: center;">Zašto je DALOG toliko efikasan?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uzima u obzir brige pacijenata • Osnažuje pacijente • Pomaže u komunikaciji 	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
<p>18</p> <p style="text-align: center;">Dostupnost</p> <ul style="list-style-type: none"> • Za sve informacije pođite na link dialog.elft.nhs.uk 	<hr/> <hr/> <hr/>

<ul style="list-style-type: none"> • Besplatne aplikacije za sve korake DIALOG-a i DIALOG+-a. • Za iPad i Android platforme • Besplatan modul za e-učenje 	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
<p>19</p> <p style="text-align: center;">Implementacija (I)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Procjena, planiranje, intervencija i evaluacija u okviru jedne procedure • Razjasniti ključne principe • Namjenski sažet vodič • Fleksibilnost susreta/sesija (npr. rad na jednoj ili više tema) 	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
<p>20</p> <p style="text-align: center;">Implementacija (II)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Učenje ključnih simptoma i koraka • Praktično iskustvo • Povratne informacije i supervizija • Lični stil • Učenje za kliničare i pacijente 	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
<p>21</p> <p style="text-align: center;">Video demonstracija</p>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
<p>22</p> <p style="text-align: center;">Igranje uloga</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sada se podijelite u parove gdje je jedno od vas kliničar a drugo pacijent • Ostali ljudi mogu posmatrati i pružati povratne informacije • Poslije 10 minuta, zamijenite uloge i ponovite proces sa drugim kliničkim primjerom • Diskutujte poslije ovoga: Šta je bilo kako treba? Šta je pošlo po zlu? Šta je bilo izazovno? Savjeti? 	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

5. Primjeri slučaja i linkovi za video obuke

Primjeri korisnih slučaja za igru uloga:

Scenario A: Sumnjičavi pacijent

Ana ima 25 godina i pacijent je već pet godina, ali je nova u DIALOG+. Dijagnostifikovana joj je paranoidna šizofrenija i premda je većinom u remisiji, i dalje proživljava neke simptome paranoje. Ana želi da priča o svom mentalnom zdravlju ali postaje opsjednuta tabletom od početka DIALOG+ sesije i počinje da postavlja pitanja o tome da li je snimaju i da li će informacije biti podijeljene. Pod stresom je zbog tableta i ne reaguje na pitanja koja kliničar postavlja.

Reakcija:

- Sumnjičava je u vezi sa tabletom i ne može da se fokusira na pitanja
- Želi da upravlja svojom paranojom bolje jer je sprječava da izlazi vani

Šta funkcioniše:

- Postaje smirenija i manje sumnjičava kada joj kliničar dozvoli da drži tablet na momenat i kada naglasi da je sve povjerljivo.
- U svakodnevnom životu, njena paranoja nije loša ukoliko njen član porodice izađe sa njom

Najbolji scenario:

- Ako nije opsjednuta tabletom tokom nijedne sesije
- Ukoliko može da izađe sama na duže periode, npr. U šoping, da posjeti prijatelje, kafiće itd..

Male promjene:

- Ako nije opsjednuta tabletom najmanje 15 minuta tokom sesije
- Ako može da izađe napolje na kratko sa jednim članom porodice

Šta pacijent može da uradi:

- Da kaže kliničaru kada počinje da se osjeća paranoično tokom sesija, tako da mogu da urade nešto povodom toga
- Da organizuje kratak izlazak sa članom porodice

Šta kliničar može da uradi:

- Da prepozna paranoju tokom sesije, da pokaže razumijevanje i ohrabri pacijenta da istražuje svoja osjećanja i misli u sigurnom okruženju. Kliničari ne bi smjeli da tek tako puste paranoične brige pacijenata.

Šta ostali mogu da urade:

- Članovi porodice mogu da izađu sa njom i pomognu joj ukoliko se bude osjećala paranoično.

Scenario B: Nezaposleni pacijent

Marko ima 35 godina i nezaposlen je 3 godine. Aktivno je tražio posao u protekloj godini, provjerio svoj CV, poslao mnoštvo aplikacija čak i išao na razgovore, ali nije bilo uspjeha. Ima neophodne kvalifikacije, motivisan je, ali neko sa psihozama se smatra teško zaposlivim u mjestu gdje živi. Ima krug prijatelja koji ga podržava kao i porodicu koji žele da mu pomognu da nađe posao.

Reakcija:

- Nemanje posla ga čini neispunjenim
- Brine zbog novca

Šta funkcionise:

- Uživa da volontira ali za ovo ima malo mogućnosti
- Plaćaju ga rođaci i prijatelji kada im pomaže u izgradnji i dekoraciji oko kuće, ali samo povremeno kada ima potrebe da se nešto uradi.

Najbolji scenario:

- Ukoliko dobije stalno plaćeni posao

Male promjene:

- Ukoliko volontira jednom ili dva puta sedmično
- Ukoliko ima jednu ili dvije mogućnosti za plaćeni posao

Šta pacijent može da uradi:

- Da identifikuje mogućnosti za volontiranje
- Da proširi krug mogućih klijenata tako što će dobiti kontakte od porodice i prijatelja

Šta kliničar može da uradi:

- Da pomogne da identifikuje mogućnosti volontiranja ukoliko je to izazovno za pacijenta

Šta ostali ljudi mogu da urade:

- Da pomognu i razglase da je na raspolaganju za plaćeni posao

Linkovi za ostale slučajeve Priebe et al (2017) paper:

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK424437/>

Video koji prikazuje demonstraciju DIALOG+ sesija:

https://www.youtube.com/channel/UC35yy18_Go7bO2_bLZ3w9VA/playlists

6. Tabela brzih aktivnosti iz Strategije Implementacije

Molimo da pogledate Strategiju Implementacije za svaki odjeljak koji je spomenut u tabelama ispod.

Aktivnosti za učesnike	
Kako koristiti tabele: <ul style="list-style-type: none"> • Pogledajte odjeljak koji je relevantan za Vašu ulogu u implementaciji DIALOG+. • Locirajte prepreke koje prolazite u lijevoj koloni • Akcija da se prevaziđe ova barijera je data u susjednoj desnoj koloni. 	
Tabela 1. Vodič za donosiocce odluka (policy-makers) i menadžere usluga koji implementiraju DIALOG+	
Identifikovana prepreka	Predložena aktivnost
1. Nije sigurno kako implementirati DIALOG+	<p>Sledeće može da se primijeni na obuci:</p> <p>1.a. Pitajte da vidite primjere modela implementacije iz sličnih zemalja</p> <p>1.b. Pogledajte video zapise igre-uloga koje pokrivaju različita DIALOG+ iskustva, pristupe kliničara i prevazilaženje dilema itd</p>
2. Nema tableta	<p>2.a. Dok tableti ne budu na raspolaganju, kliničari mogu da koriste svoje/pozajmljene tablete</p> <p>2.b. Investirajte u nove tablete, napravite ovako slučaj kojim ćete možda uštedjeti u budućnosti (Priebe et al., 2017; Poglavlje 5)</p>
3. Organizaciona sporna pitanja	<p>3.a. Ukoliko niste sigurni da će DIALOG+ donijeti benefite organizaciji: Troškovi njege pacijenata koji su bili u okviru DIALOG+ u studiji u Veliko Britaniji su se pokazali nižim (Priebe et al., 2015), pokazujući da DIALOG+ može da uštedi ovac na duže staze.</p> <p>3.b. Ukoliko je izvodljivo, menadžeri bi trebalo da dodijele dodatno vrijeme u rasporedima za prvu DIALOG+ sesiju (npr. 45 minuta). Ostale sesije mogu da traju 30 minuta.</p> <p>3.c. Pitajte kliničare da se fokusiraju na manje životnih domena tako da se DIALOG+ sesija uklapa u vrijeme koje je na raspolaganju (1 u prvoj sesiji, ne više od 3 u bilo kojoj sesiji)</p>
4. Ograničeni ljudski resursi	<p>4.a. Organizovanje obuke ostalih kliničara iz iste klinike, osim psihijatara, npr. Medicinske sestre, socijalni radnici i psiholozi</p> <p>4.b. Ukoliko je izvodljivo, zaposliti više kliničara. Staviti do znanja finansijerima da je DIALOG+ osnovan da bi smanjio troškove njege (Priebe et al., 2015 and 2017)</p>
5. Otpor medju menadžerima usluga i kliničarima.	<p>5.a. Poslušajte pozitivne poglede na DIALOG+ od ostalih menadžera i kliničara</p> <p>5.b. Uporedite druge prakse sa Vašom, i to druge koji implementiraju i imaju benefite of DIALOG+</p> <p>Ukoliko je otpor zbog vremena, pogledajte takodje 3.b i 3.c. Ukoliko je zbog promjene, pogledajte 3.a. i obuku.</p>

Tabela 2. Vodič za kliničare koji uvode DIALOG+ pacijentima	
Identifikovana prepreka	Predložena aktivnost
<p>6. Potrebna je obuka sa sledećim životnim domenima:</p> <p>6.a. Poslovna situacija ukoliko je pacijent nezaposlen</p> <p>6.b. Partner/porodica ukoliko je oboje različito ocijenjeno</p> <p>6.c. Praktična pomoć sa ograničenim lokalnim ekvivalentima. Pitanje kada se pregledaju domeni:</p> <p>6.d. Da li Vam je potrebna dodatna pomoć u ovom domenu?</p>	<p>6.a. Prvo pitajte pacijenta da li je zadovoljan nezaposlenošću Istražite zašto žele posao Razgovarajte o tome kako da ispuni svoju potrebu ukoliko posao nije moguć, odnosno volontiranje, značajne aktivnosti koje mogu da generišu prihod, pomoć rodjaka itd</p> <p>6.b. Izaberite domen sa najmanjim zadovoljstvom i naglasite koji je</p> <p>6.c. Ukoliko nema ekvivalenta odnosno poslovnih centara, državnih benefita itd uzima se bilo koja eksterna pomoć, u kući, upravljanju novcem, pomoć u trgovini itd..</p> <p>6.d. Potrudite se da odstupate od ovog teksta. Naročito je namijenjen da pacijenti prijave da je neophodna dodatna pomoć (Priebe et al., 2017)</p>
7. Potrebna je praktična obuka za tablet i aplikaciju	<p>7.a. Prikačite tehnička uputstva na poledjinu tableta i referentni vodič na zid</p> <p>7.b. Igra uloga koristeći tablet, postarajte se da isti podijelite sa pacijentom, ali i dalje neka Vaš glavni fokus vude na pacijenta a ne na tanlet Priebe et al (2017)</p>
8. Vjerovanje da DIALOG+ nije dio profesionalne uloge	8.a. Identifikujte sebe kao uzor koji uvodi DIALOG+ Takodje pogledajte 12.a. da biste razumjeli benefite DIALOG+ za pacijente
9. Poteškoće u uvodjenju DIALOG+ kada pacijenti pružaju otpor, izbjegavaju, sumnjaju ili su paranoični	<p>9.a. Pogledajte primjere igranja uloga koji pokazuju kako kliničari uvode DIALOG+ pacijentima koji pružaju otpor, izbjegavaju, sumnjičavi su ili paranoični (kolege bi mogli koristiti primjere iz iskustva)</p> <p>9.b. Vježbajte igru uloga primjere teških pacijenata npr na osnovu iskustva ili priloga 3 u Priebe et al. (2017)</p> <p>9.c. Tokom sesija , procijenite da li se poteškoće mijenjaju vremenom ukoliko ohrabrujete pacijenta prije svake sesije. Ukoliko je sumnjičavost nastala zbog tableta, takodje koristite 20.a. u Tabeli 3.</p>
10. Vjerovanje da akutni pacijenti nijesu sposobni da učestvuju	10.a. Psihoteični pacijenti koji primaju DIALOG+ imaju bolji kvalitet života u 3, 6 i 12 mjesecu, imaju manje neispunjenih potreba u 3. I 6.mjesecu, manje psihopatoloških simptoma u svim vremenskim tačkama i bolji objektivni socijalni ishod u 12.mjesecu (Priebe et al., 2015)
11. Vjerovanje da tableti mogu da izazovu sumnjičavost kod nekih pacijenata	11.a. Većina pacijenata u pilot studiji nije prijavila nikakvu sumnjičavost, izuzev jednog pacijenta, tako da ovo može da bude slučaj i u praksi. Sumnjičavost zbog tableta se prevazišla u prethodnoj studiji tako što se isti podijelio (Priebe et al., 2017). Pogledati 20.a. u Tabeli 3 ukoliko pacijent postane sumnjičav
12. Vjerovanje da DIALOG+ ima ostale negativne ishode npr. Pristup poput zadatka, negativan uticaj na razgovor	<p>12.a. Većina kliničara i pacijenata iz pilot studije izvještavaju da DIALOG+ je poboljšao njihovu komunikaciju (pogledaj 5.2.1.1 on p17 i 5.3.1.1 on p22 Strategije Implementacije).</p> <p>12.b. Bilo koje sporno pitanje u vezi sa razgovorom može da bude manjak obuke. Ponovo pročitati uputstvo, i pogledati 7.a. kako bi se napravila komunikacija koja je više u skladu sa DIALOG+.</p>
13. Uvodjenje DIALOG+ zahtijeva mentalne napore	13.a. podešena usmjerenja na tabletu, ili zablješke, kako bi se zapamtilo šta je radjeno na treningu
14. Ograničeno vrijeme	<p>Završiti svu obuku, shodno čemu će i efikasnije biti uvodjenje.</p> <p>14.a. Na prvij sesiji razgovarati samo o jednom domenu, obzirom da neće duže trajati. Povećavati domene kako se navikavate na +DIALOG+. Ne razgovarati o više od 3 domena, osim ako to vrijeme ne dozvoljava. 1-2 domena će trajati 30 minuta a 3 domena bi trebalo da traju 45 minuta.</p> <p>14.b. Mjerite koliko Vam je potrebno vremena da uvedete DIALOG+ kolegi, a onda vježbajte da isti smanjite.</p>
15. Ograničeni ekonomski resursi koji ometaju progres u domenima	Pogledati 6.

16. Želja da se izaberu pacijenti za koje se smatra da su adekvatni za DIALOG+	Pogledati 11.a.
--	------------------------

Tabela 3. Vodič za kliničare da pomognu pacijentima da koriste DIALOG+	
Identifikovana prepreka	Predložena aktivnost
17. Pacijenti se osjećaju manje sposobnim	<p>17.a Ohrabrivanje pacijenata na početku sesije da oni mogu da se uključe - pogledaj Priručnik za predložene skripte.</p> <p>17.b. Na početku zadatke napravite lakšim, nakon toga povećajte težinu npr ukoliko je ocijenjen sa 2, najbolji scenario bi mogao biti 5 umjesto 7 i onda na kraju bude 3. Na početku se dogovorite sa što manje aktivnosti sa manjim promjenama.</p> <p>17.c. Pitajte pacijenta da razmisli o svojim prethodnim uspjesima sa DIALOG+ npr poboljšane ocjene, završene aktivnosti itd</p>
18. Pacijenti pružaju otpor	<p>18.a. Postavite ciljeve sa pacijentima da prevaziđete njihov otpor, npr koristeći tablet svaki put više kako njihovo povjerenje raste.</p> <p>18.b. Pokažite pacijentima citate ostalih pozitivnih iskustava pacijenata u DIALOG+</p>
19. Pacijenti crpe mentalni napor	<p>19.a. Dajte pacijentima podsjednik na zadatke da ih donose na sesije, odnosno kopije screenshotove ili odštampane ili zapisane, kako biste uštedjeli na vremenu.</p> <p>19.b. Možete pitati mnogo pitanja ili davati previše aktivnosti. Samo se fokusirajte na 1-2 teme po sesiji.</p>
20. Pacijenti imaju negativna osjećanja	<p>20.a. Potvrdite pacijentu da nema razloga da bude sumnjičav u vezi sa tabletom tako što ćete podijeliti tablet i naglasiti benefite DIALOG+ pacijentima.</p> <p>20.b. Pogledajte Priručnik (plave kutije) za sugestije jezika fokusiranog na rješenje. Ne naglašavajte previše probleme.</p> <p>Pogledajte 18.b. Pogledajte 9.b. u tabeli 2 – igra uloga koristeći radne primjere teških pacijenata kako bi se uvježbala scenarija</p>
21. Pacijentima je potrebna pomoć da završe aktivnosti između sesija	<p>Pogledati 19.a.</p> <p>21.a. obezbijediti pacijentima svesku sa zapisanim aktivnostima, i pitati ih da upišu pokušaje koji su u vezi sa njihovim ciljem</p> <p>21.b. dajte pacijentima manje aktivnosti da završavaju između sesija na početku, a onda ih vremenom povećavajte</p>

Tabela 4. Vodič za njegovatelje i članove porodice koji su uključeni u DIALOG+	
Identifikovana prepreka	Predložena aktivnost
22. Pacijentima je potrebna pomoć da završe aktivnosti između sesija	<p>Pogledajte 19.a. i 21.a. u tabeli 3 iznad</p> <p>22.a. Podsjetiti i pomoći pacijentima sa dogovorenim aktivnostima.</p>

23. Vjerovanje da su akutni pacijenti manje sposobni da učestvuju	23.a. Psihотиčni pacijenti koji su dio DIALOG+ imaju bolji kvalitet života u 3, 6 i 12 months, imaju manje neispunjenih potreba u 3 i 6 mjesecu, manje opštih psihopatoloških simptoma u svim vremenskim linijama i bolje objektivne društvene ishode svih 12 mjeseci (Priebe et al., 2015)
---	--

7. Dodatni materijali koji pomažu u aktivnostima

Predložena literatura za donosiocce odluka (policy-makers), menadžere usluga i kliničare

Priebe, S., Golden, E., Kingdon, D., Omer, S., Walsh, S., Katevas, K., ... & McCabe, R. (2017).

Razvoj DIALOG+ intervencija. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK424433/>

Poglavlje 2: Razvoj DIALOG+ software <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK424441/>

Poglavlje 5: Isplativost DIALOG+ intervencija

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK424426/>

Poglavlje 8: Fokus grupe sa kliničarima koji uvode DIALOG+ intervencija

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK424438/>

Prilog 3: Primjeri slučaja DIALOG+ obuka

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK424437/>

Priebe, S, K. L., Omer, S., Golden, E., Walsh, S., Khanom, H., Kingdon, D., Rutterford, C., McCrone, P., & McCabe, R. (2015). Efikasnost Procjene koja je Fokusirana na pacijenta Pristupom Fokusa na Rješenje (DIALOG+) za pacijente sa Psihozama: Pragmatični klaster-Nasumično kontrolisana Proba u društvenoj njezi. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 84(5): p. 304-13. <https://www.karger.com/Article/Abstract/430991>

Primjer tehničkih instrukcija da prikačite uz tablet

Detaljnije tehničke instrukcije mogu se naći u paketu za kliničare i u uputstvu.

Da preuzmete DIALOG+: vidite instrukcije u paketu za kliničare

Da pokrenete DIALOG+: otvorite aplikaciju i unesite lozinku. Pritisnite „nova sesija“ ili nastavite prethodnu sesiju, odaberite datum sa spiska ispod i pritisnite „nastavite procjenu“.

Da odaberete domen: pritisnite naziv domena na spisak sa lijeve strane. Ovo ga čini aktivnim, sa svim ostalim domenima koji su prikazani kao kratak sadržaj.

Da ocijenite domen: pritisnite bilo gdje na skali ocjena da odaberete nivo zadovoljstva. Jenom kada je ocjenjivanje završeno, pitanje za dodanu pomoć mora biti odgovoreno.

Da poništite ocjenu: pritisnite „sliding“ dugme ka dolje dok vrijednost ne nestane.

Da poništite odgovor na pitanje da li je potrebno više pomoći: pritisnite dolje dugme koje je primjenjivo da/ne.

Da pregledate domene: pritisnite ‘pregled’ u desnom donjem uglu ekrana. Na vremenskoj traci na vrhu ekrana pojavice se datum prethodnog sastanka sa kojim želite da uporedite. Postojeća ocjena (plavo) može onda da se upoređi sa prethodnom sesijom (narandžasto).

Da odaberete domene za diskusiju: pritisnite ‘odaberi’ u desnom donjem uglu ekrana. Ovo transformiše domene koji su na spisku u dugmad. Pritisnite domene koji Vas interesuju da ih posvijetlite i pritisnite „diskusija“ na dnu ovog ekrana. Pristup 4 koraka će se sada pojaviti na ekranu za svaki uključeni domen.

Da dodate aktivnosti: pritisnite na ‘+’ u ‘Korak 4 Dogovor o aktivnostima’. Ukucajte aktivnost u označeno mjesto i pritisnite „Dodaj“.

Da prelazite između domena tokom diskusije: koristite strlicu na dnu ekrana da vidite ekran sa 4 koraka za svaki domen.

Za više informacija: pritisnite (i) dugmad.

Da se vratite na ekran pregleda: pritisnite ‘ok’

Da pregledate aktivnosti: pritisnite „aktivnosti“ dugme u donjem desnom uglu ekrana.

Da završite sesiju: pritisnite ‘završi sesiju’ na desnom dnu ekrana.

Za tehničke poteškoće: Pogledajte Česta postavljena pitanja u Paketu za kliničare.

Za dodatne detalje: pogledajte DIALOG+ Uputstvo u Paketu za kliničare.

Primjeri podsjetnika šta su kliničari radili na obukama

Ovi podsjetnici služe da se smanji mentalni napor koji proživljavaju kliničari kada pokušavaju da prate misli pacijenata tokom sesija i koji ujedno imaju i veliki broj različitih pacijenata.

Takodje su ovo podsjetnici koji unapredjuju vodjenje DIALOG+.

Pazite da ovi podsjetnici budu locirani tako da ih samo Vi vidite, te da ih uklonite odmah nakon sesije, jer ovo može da utiče na kliničare u kontrolnim grupama koji ne učestvuju u DIALOG+.

Ovo može da se parafrazira, i može da se doda još ukoliko je neophodno. Isjecite najkorisnije podsjetnike i priličite ih ili za zid ili za sto blizu Vas, ili prosto napravite elektronske podsjetnike na Vašem tabletu.

<u>Gubite tok razgovora?</u> Pitajte “šta još o [domenu]?”	<u>Previše fokusirani na problem?</u> Pitajte šta je dobro, a ne šta je loše!	<u>Previše fokusirani na problem?</u> Refokusirajte se na rješenje!
<u>Gubite tok razgovora?</u> Držite se strukture aplikacije!	<u>Pacijentje sumnjičav?</u> Ohrabrite ih i podijelite sa njima tablet!	<u>Conversation not flowing?</u> Make sure the patient can see the tablet!
<u>Ograničeno vrijeme?</u> Pazite kako prelazite ocjenjivanje/razgovor!	<u>Ograničeno vrijeme?</u> Ne razgovarajte o više od 3 domena!	<u>Ne prati se razgovor?</u> Održite kontakt okom sa pacijentom, ne samo sa tabletom!

Primjer citata drugih pozitivnih iskustava pacijenata sa DIALOG+

Ovi citati su uzeti iz pilot faze IMPULSE studije.

Primjeri pozitivnog iskustva drugih pacijenata koji koriste DIALOG+ tokom IMPULSE
“Nakon sesija sam se osjećao/la kao da sam se riješio neke anksioznosti, osjećao/la sam se tako dobro da sam ispoljio/la svoje mišljenje i kao da je kliničar shvatio to mišljenja upravo onako kako sam ga i ispoljio/la. Osjećao sam se jako dobro posle D+”
“...u početku nijesam želio, a onda sam kao... počeo i dopala mi se ta konverzacija mnogo i onda sam se osjećao mnogo bolje nakon toga, mnogo bolje ”
“Konačno sam odlučio da ne odugovlačim više i da određene stvari uradim, što me je učinilo veoma zadovoljnim.“
“Mislim da bi ovo odgovaralo svakom pacijentu.”
“...i glavna prednost je ta da smo kroz Dialog+ mogli da riješimo većinu naših problema.”
“I ja mislim da je bilo interesantno, dotakli smo se nekih tema o kojima smo morali pričati sa nekim a nismo imali nikoga da porazgovaramo. Dakle, imali smo šansu da popričamo sa nekim o temama koje su nam bile potrebne.“
“Mislim da nam je D+ pomogao mnogo, jer nas je učinio svjesnim sebe, šta moramo da uradimo i šta sve možemo da uradimo. Ja smatram da je veoma dobro što nam je D+ pomogao mnogo. Na neki način nam je učinio život lakšim.

Spisak aktivnosti u vezi sa zaposlenjem

Ovaj spisak je napravljen da pomogne kliničarima u scenarijima kada ni jedna druga opcija nije moguća ili kada pacijent ne preuzima nikakvu inicijativu, i ne bi trebalo da skrene akcent sa toga da pacijent mora da formira sopstvena rješenja.

Spisak aktivnosti u vezi sa zaposlenjem:

1. Aktivnosti u okviru poljoprivrednog sektora (program obezbijedjen od strane Centra za Profesionalnu rehabilitaciju)
2. Kućne aktivnosti (obuku sprovodi Centar za obrazovanje i obuku)
3. Aktivnosti unutar IT sektora, npr. Razvojne vještine u MS Office (program obezbjedjuje Centar za profesionalnu rehabilitaciju)
4. Aktivnosti učenja engleskog jezika (program obezbijedjen od strane Centra za Profesionalnu rehabilitaciju)
5. Jačanje menadžerskih i organizacionih vještina (program obezbijedjen od strane Centra za Profesionalnu rehabilitaciju)
6. Razvoj i unapredjenje vještina traženja posla (program obezbijedjen od strane Centra za Profesionalnu rehabilitaciju)
7. Unapredjenje društvenih vještina (program obezbijedjen od strane Centra za Profesionalnu rehabilitaciju)
8. E-učenje za učitelje (program obezbijedjen od strane Centra za Profesionalnu rehabilitaciju)
9. Volontiranje u različitim organizacijama
10. Pomaganje rođacima u njihovim kućnim obavezama (sječa drva, održavanje bašte, košenje...), uglavnom ljudi koji imaju mogućnosti da žive na selu.

Literatura

1. WHO. Regional Office for Europe 2014; Available from: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/noncommunicable-diseases/mental-health>.
2. Priebe S, H.P., Knight S, Evans S., *Application and results of the Manchester Short Assessment of Quality of Life (MANSA)*. The International journal of social psychiatry, 1999. **45**(1): p. 7-12.
3. Phelan M, S.M., Thornicroft G, Dunn G, Holloway F, Wykes T, Strathdee G, Loftus L, McCrone P, Hayward P., *The Camberwell Assessment of Need: the validity and reliability of an instrument to assess the needs of people with severe mental illness*. British Journal of Psychiatry, 1995. **167**(5): p. 589-95.
4. Derogatis, L.R., *BSI Brief Symptom Inventory: Administration, Scoring, and Procedure Manual*. 4th ed. 1993, Minneapolis: MN: National Computer Systems
5. Ventura, J., Lukoff, D., Nuechterlein, K.H., Liberman, R.P., Green, M.F., Shaner, A. , *Manual for the Expanded Brief Psychiatric Rating Scale*. International Journal of Methods in Psychiatric Research 1993(3): p. 177-43.
6. Kring AM, G.R., Blanchard JJ, Horan WP, Reise SP., *The Clinical Assessment Interview for Negative Symptoms (CAINS): final development and validation*. American Journal of Psychiatry, 2013. **170**(2): p. 165-72.
7. Beecham J, K.M., *Costing psychiatric interventions*, in *Measuring Mental Health Needs*, T. G, Editor. 2001, Gaskell: London